

Vesna Mildner
Filozofski fakultet, Zagreb

Dorde Vidanović
PROBLEMI JEZIKA I UMA

Beograd: Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije, 1989.

Dvadesetak godina nakon izlaska knjige "Jezik i um" Noama Chomskog pred nama je djelo koje već samim svojim naslovom najavljuje da će njegov autor progovoriti o problemima i nedostacima čomskijanskog pogleda na jezik i um, dakle o problemima njegove kognitivne lingvistike, te općenito o problemima odnosa između jezika i uma koje još do danas nisu razriješili ni sljedbenici ni kritičari Chomskog. Doista, kako sam D. Vidanović piše u uvodu, knjiga je pokušaj da se predstavi "proceduralne promašaje i metodološke propuste, kao i delimičnu ontološku neodređenost chomskijanske kognitivne lingvistike" ali je (ipak) smatra "prilogom njenom [chomskijanske lingvistike] utemeljenju u filosofiji" (str. 6)

Knjiga ima dva dijela. U prvom, pod naslovom *Jezički mehanizmi i lingvistička teorija*, autor iznosi najvažnije probleme suvremene lingvističke teorije (pod čime podrazumijeva transformacijsko-generativnu (TG) lingvistiku) i raspravlja o njezinu odnosu prema jezičnim mehanizmima. On kreće od različitih pogleda na potrebu da se empirijski provjeri lingvistička teorija, suprotstavljajući stajališta autora koji drže da lingvistika ne bi trebala težiti empirijskoj provjeri, mišljenjima zagovornika empirijske osnovanosti lingvistike. Ovdje poseb-

no ističe E. Itkonena kao predstavnika prve skupine autora, koji lingvističku teoriju uspoređuje s matematikom, odnosno logikom i tvrdi da poistovjećivanje pravila (a jezik je u osnovi skup pravila) s činjenicama nije dopustivo. S druge strane, G. Sampson tvrdi "...da su govornikove intuicije u principu opovrgljive i da se uvek mogu naći zakonitostima u verbalnom ponašanju" (D.V: 11). U tom svjetlu posebno su analizirani radovi R.P. Bothe i njegova kritika stajališta N. Chomskog. Prikazane su dvije glavne karakteristike TG lingvističke teorije: mentalizam i aksiomatičnost. Pod prvom karakteristikom podrazumijeva se da je opisivanje psihološke realnosti nužan dio lingvističke teorije, a pod drugom da je jezik potpuno autonoman. Prema D. Vidanoviću, postoji i aksiomatski mentalizam, a to je onaj koji je mentalizam samo deklarativno, a zapravo ga ne zanimaju ni psihološka ni neurološka realnost, pa ni "jezik ne smatra empiričkim objektom istraživanja" (str. 34). Iz pojma mentalizma izvode se pojmovi mentalistička gramatika (u skladu s gore definiranim mentalizmom: ona koja teži psihološkoj realnosti) i antimentalistička gramatika (autonomna gramatika). Sam autor ubraja se u skupinu mentalista i smatra da je mana aksiomatskog pristupa stvaranje nepotpune slike o jezičnom fenomenu.

Mentalisti, čiji je svakako najistaknutiji predstavnik N. Chomsky, počeli su od povezivanja lingvističke teorije s psihološkim sadržajima, da bi tu psihološku realnost proširili korelacijama s fizičkim entitetima, tj. anatomskim i fiziološkim korelatima jezičnih procesa. Određeni dijelovi moždane kore odgovorni su za pojedine razine obrade jezičnih podataka, što se posebno dobro može vidjeti kod afazičara, i u percepciji i u produkciji govora.

U drugom poglavlju autor opisuje nekoliko pokušaja psiholingvističkih provjera lingvističkih teorija te upozorava na njihove nedostatke i navodi kritičare. Osnovno što se može zamjeriti tim pokusima jest nemogućnost da se iskustvo odvoji od teorije, čime se utječe na rezultate tih pokusa i njihovu interpretaciju, jer nema neutralnog iskustva, pa tako ni neutralnog, neteoretskog, jezika promatranja. Prema Chomskom dubinska struktura postoji u čovjekovoj psihološkoj strukturi, pa je dijete prilikom usvajanja jezika samo otkriva. Dakle, terminalne strukture nalaze se u čovjekovu umu. Đ. Vidanović smatra da je "...osnovna greška Chomskog u pokušaju da nađe empirijsku potvrdu svom modelu u tome što on postavke teorije pokušava da objasni vangramatičkim parametrima, tj. psiholingvistički (ili kognitivno-psihološki), a u isto vreme odbija evidenciju dobijenu sa nivoa delatnosti" (str. 27).

U trećem poglavlju podrobno, sustavno i vrlo razumljivo prikazana su glavna svojstva TG modela: (a) kriterij jednostavnosti; (b) zahtjev da se postigne psihološka realnost; (c) postularanje razine dubinske jezične strukture. Aksiomatski, tj. autonomni, lingvistički model omogućuje različite opise jezika, pri čemu je općeprihvaćeni kriterij formalne jednostavnosti (i "elegancije", dodao bi Chomsky). Prema Chomskom, jednostavnost se ot-

kriva empirijom - napokon, i dijete usvaja upravo najjednostavniju gramatiku nekog jezika. Ta empirički postulirana jednostavnost u neskladu je sa samim formalnim gramatikama.

Budući da je za razliku od taksonomskog modela, za koji je karakteristična deskriptivna adekvatnost, cilj TG teorije eksplanativna adekvatnost, tj. utvrditi načelo proizvodnje svih i samo točnih rečenica jezika, bilo je potrebno uvesti pojam dubinske strukture, kao "apstraktni mehanizam objašnjenja" (D.V: 30). Chomskyjev model imao je čisto sintaktički određenu dubinsku strukturu, s formom neovisnom o značenju i gramatičkim relacijama uočljivim neovisno o semantici. Generativni semantičari, s druge strane, ističu jedinstvo sadržaja i forme i tvrde da je semantička informacija nezaobilazna u proizvodnji površinske strukture. Od polovice sedamdesetih godina Chomsky još više radikalizira svoja stajališta o autonomiji sintakse, a najnoviji razvoj teorije iznesen je u njegovim radovima iz osamdesetih godina. U poglavlju su pobrojane i novine koje su generativni semantičari unijeli u teoriju o jeziku, s posebnim osvrtom na ilokucijske označivače.

U poglavlju pod naslovom *Neurologija jezičkih mehanizama* autor nas uvodi u područje neurolingvistike i na nalazima te discipline izvodi dokaze na kojima se temelji tzv. biološka osnovanost jezika, koju i sam autor zastupa. Opisani su najvažniji dijelovi korteksa i centri odgovorni za jezične funkcije (Brokin, Wernickeov, Exnerov, centar za imenovanje objekata itd) te posljedice njihovih oštećenja na sposobnosti proizvodnje i percepcije govora, pisanje i čitanje, te na pojedine razine procesiranja govorne/jezične grade. Navedene su i najvažnije razlike u funkcijama između lijeve i desne moždane hemisfere: u lijevoj se provodi analiza, serijalna organizacija, katego-

rizacija promjena u okolini, tu su centri slušne pažnje, primarne budnosti, te voljne i svjesne organizacije. U desnoj hemisferi smješteni su "supstrat *gestalt* organizacije" (D.V: 36), sekundarna budnost, vizualna pažnja, automatska i nevoljna organizacija, a tu se provodi i sinteza, neposredni i emotivni procesi i percepcija muzike. Osim funkcionalnih postoje i anatomske razlike između dviju hemisfera. Već od početaka neuroloških i neurološki orijentiranih istraživanja, krajem 19. stoljeća, postojalo je neslaganje između "lokalizacionista" i "holista". Nijedna krajnost ne može se sasvim prihvatiti. Budući da su mnoga istraživanja uvjerljivo pokazala neodrživost hipoteze o strogo lokaliziranim i isključivim korelatima jezičnih mehanizama u mozgu, autor se ograničava na prikaz holističkih ideja o mozgu, tj. mozgu kao organu koji funkcionira kao cjelina bez posebnih neuroanatomskih korelata pojedinih funkcija, E. Lenneberga i kritike tih hipoteza H. Whitakera. Svoje vlastito stajalište o tom pitanju D. Vidanović karakterizira "blago" lokalizacionističkim", objašnjavajući to dokazanim postojanjem relativno omeđenih centara za pojedine funkcije, ali i postojanjem drugih struktura (talamus, cerebellum, bazalni gangliji) prijeko potrebnih za rad jezičnih mehanizama. U vezi s tim ističe važnost supkortikalnih područja čija oštećenja također izazivaju poremećaje jezičnih funkcija, kao što su primjerice zaustavljanje ili ubrzavanje govora (kod ozljeda talamusa).

Na pitanje možemo li analizirajući poremećaje u jezičnoj funkciji pouzdano utvrditi cerebralnu lokalizaciju pojedine funkcije nema još pouzdanog odgovora. Neuropsihologija i neurolingvistika nedvojbeno su pokazale da su patološka stanja dragocjen izvor podataka o normalnom funkcioniranju, ali tvrditi da je poremećena funkcija uslijed ozljede/oštećenja nekog dijela mozga kod nekog bolesnog čovjeka do-

kaz da je upravo taj dio mozga odgovoran za normalno jezično funkcioniranje svih zdravih govornika istog jezika, jednako je pogrešno kao misliti da se isključivo treba baviti organizacijom cerebralnih funkcija u širem smislu.

U sklopu pregleda proučavanja pragmatškog aspekta jezika prikazana je teorija govornih akata kao osnovnih elemenata značenja. Uspoređene su podjele govornih akata na vrste kod J.L. Austina i J.R. Searlea. I Austin i Searle najviše su se bavili ilokucijskim aktima i uvjetima za njihovu uspješnu provedbu. Na primjeru sedam pragmatških uvjeta za provedbu ilokucijskog iskaza naredbe, autor ilustrira Searlovu podjelu uvjeta na esencijalne i pripremne napominjući da pripremni "... moraju biti zadovoljeni u *svim* performativnim iskazima, a esencijalni uslovi su specifični za govorni akt naredenja" (str. 57).

Glavni prigovor koji se može staviti apstraktno performativnoj hipotezi J. Rossa (postavljenoj u sklopu TG modela) jest njezina sintaktička priroda, bez uključivanja semantičkih i pragmatških aspekata, što je čini, prema B. Fraseru i G. Lakoffu, suviše restriktivnom i nedostatnom.

U svjetlu teorije govornih akata raspravljeno je i usvajanje jezika. Djeca pokazuju performativne sposobnosti i prije usvajanja konvencionalnih lingvističkih sustava. Te sposobnosti izražavaju se najprije gestom, potom iskazima od jedne riječi i konačno složenijim iskazima. "Postoje gledišta da deca usvajaju materinji jezik tako što ... određuju značenja koja govornik želi da im prenese, a tek onda povezuju značenja i jezičke izraze koje su čuli" (D.V: 61). U skladu s time djeca imaju sposobnost artikuliranja jednostavnih intencija prije nego što usvoje verbalno izražavanje i konvencionalna jezična sredstva.

Teorija govornih akata može se primijeniti i na opise i analizu oštećenja jezičnih funkcija. Istraživanja provedena na afazičarima pokazala su da se afazija ne može promatrati kao jedinstven poremećaj, drugim riječima afazije se ne mogu razlikovati samo po stupnju oštećenja, nego i po sposobnostima i funkcijama koje su narušene. Čak unutar samo jednog od tipova afazije (npr. Brokine) ne može se govoriti o jedinstvenom poremećaju. Zbog toga je i regresivna hipoteza R. Jakobsona, prema kojoj se prve gube one konstrukcije koje su posljednje usvojene, održiva samo kao korespondencija unutar pojedinih dijelova jezičnog sustava, primjerice, unutar fonološkog podsustava ili unutar sintaktičkog podsustava.

Aktualna pitanja s područja neurolingvističke argumentacije formulirana su kao sedam problema: (1) mogućnost inkorporiranja jezične sposobnosti u modele jezične djelatnosti; (2) opravdanost dihotomije između jezične sposobnosti i jezične djelatnosti u neurolingvističkoj paradigmi; (3) stupanj lokalizacije jezičnih funkcija u korteksu; (4) autonomnost fonologije; (5) odnos sintakse i semantike; (6) kriteriji za procjenjivanje suparničkih teorija o dubinskoj reprezentaciji imeničkih osnova; (7) relevantnost neuroloških oštećenja za proučavanje normalnih jezičnih funkcija. Dok prvih šest problema razmatra kroz stajališta H.A. Whitakera i njegovih kritičara, uz vlastite primjedbe, sedmi problem najviše vezuje za rad D. Caplana.

Nakon što je prikazao probleme argumentacije u neurolingvističkim istraživanjima, autor iznosi vlastito "viđenje formalno-logičkog i metodološkog okvira lingvističke analize afazioloških podataka a samim tim i normative jezičke analize" (str. 75). I ovdje polazi od stajališta H.A. Whitakera, suprotstavljajući im kritiku R.P. Bothe. Između leksikalističke

hipoteze da su glagoli i iz njih izvedeni nominalni segmenti u leksikonu određeni jednom leksičkom odrednicom, te transformacionističke hipoteze da su u leksikonu određeni samo glagoli, dok se odgovarajući nominalni segmenti generiraju transformacijama, Whitaker se na osnovi podataka o posljedicama motorne afazije priklanja prvoj. Istodobno, R. Botha smatra da potonju hipotezu ne pobija Whitakerova argumentacija, jer on zanemaruje "pretpostavku o pozadini" bez koje vanjski dokazi (dakle lingvističko ponašanje afazičara) nisu kvalitativno relevantni, te zaključuje da je Whitakerova teorija premošćivanja spekulativna. (Teorija premošćivanja traži sustavnu korespondenciju između jezične sposobnosti i vanjskih pojava, a u njezinoj je osnovi povezanost jezične sposobnosti i kortikalnih struktura, dakle povezanost uma i mozga). D. Vidanović objašnjava Bothinu kritiku njegovim nevidanjem da ovdje nije riječ o "kritici lingvističkih hipoteza uz pomoć korišćenja spoljašnje evidencije i sa ciljem dolaženja do 'prave' teorije" nego "o izboru jedne od dweju rivalskih teorija" (D.V: 80). On također zamjera Bothi što ne prihvaća nikakvu djelatnost bez "apsolutnog saznanja o prirodi veze između jezičkih mehanizama i kortikalnih struktura" (D.V: 80), jer osim što je malo vjerovatno da će se ono ikad postići, raspoloživi podaci dopuštaju interakcionistički pristup pitanju odnosa između uma i mozga, a za to se Whitaker upravo i zauzima.

Nakon kratkog prikaza stajališta K. Poppera o validaciji, odnosno o opovrgavanju teorija, prema kojem je kriterij razgraničenja empirijske od neempirijske znanosti opovrgljivost a ne konfirmacija (a da bi se neka teorija mogla smatrati empirijskom ili znanstvenom, ona se mora moći empirijski provjeriti), raspravljena je aktualna znanstvena metodologija unutar lingvistike. U vezi s time govori se o pri-

rodi lingvističke evidencije i izboru između suparničkih teorija.

Vraćamo se N. Chomskom, koji osim deduktivno-hipotetske sheme suvremene lingvističke teorije prihvaća i postavku o njezinoj empiričkoj prirodi i glede toga posebnu važnost pridaje lingvističkoj intuiciji kao tipu lingvističke evidencije te razlikama između Itkonena i G. Sampsona. Dok Itkonen tvrdi da je jezična intuicija skup pravila-rečenica koje su neopovrgljive (budući da su njihova istinitost/lažnost poznate) za razliku od teorijskih lingvističkih hipoteza koje su neempirički opovrgljive, Sampson smatra da su u načelu uvjerenja izvornoga govornika o vlastitu jeziku uvijek opovrgljiva, te da je njegova "konceptija o pravilima, u stvari jedna pojednostavljena ideja o naučnoj metodologiji empirijskih nauka" (D.V: 89). Vidanović smatra da intuicija nije jedini dio jezičnoga značenja, nego se ono sastoji od pravila-rečenica (jezična intuicija) i lingvističke hipoteze (mogućnosti kombiniranja teorijskih iskaza). On se slaže s Itkonenom da su intuicije temelj teorije o jeziku, ali ističe da se njih kao i teorijske iskaze može objektivizirati, tj. može se uspostaviti kvalitativna relevantnost između konkretiziranih situacija i općih lingvističkih hipoteza. U osnovi toga stajališta jesu dvije tvrdnje: jezična sposobnost smještena je u lijevoj moždanoj hemisferi i posljedica oštećenja korteksa lijeve moždane hemisfere jest narušena jezična sposobnost. S time se u načelu možemo složiti, iako bi prema rezultatima najnovijih istraživanja s područja neuropsihologije i neurolingvistike te tvrdnje bilo opravdanije sažeti u jednu općenitiju: posljedica oštećenja korteksa hemisfere dominantne za jezičnu sposobnost jest narušena jezična sposobnost.

Prirodno je da se u proučavanju i opisivanju govora afazičara kao i u lingvistici općenito razlikuje jezična

sposobnost od jezične djelatnosti. Prema M. Bierwischu i E. Weiglu u afazičara je narušena samo jezična djelatnost. Evo nekoliko njihovih argumenata: (1) u afaziji su oštećene samo neke komponente jezične djelatnosti, dok su druge sačuvane; (2) unutar iste komponente jezične djelatnosti postoje svakodnevne fluktuacije (npr. neki se predmet može imenovati jedan dan, a drugi ne); (3) moguće je prenošenje jednog čina jezične djelatnosti s očuvane na oštećenu komponentu (fenomen deblokiranja). Ovi se argumenti mogu prihvatiti složimo li se da je jezična sposobnost jedna cjelina, tj. da ne postoji posebna jezična sposobnost za svaki jezični modalitet (pod kojima oni podrazumijevaju razumijevanje, govor, čitanje, pisanje te njihove varijante: očitavanje s usana, ponavljanje, imenovanje objekata i sl). U tom slučaju, sačuvana djelatnost u barem jednom modalitetu upućuje na neoštećenu jezičnu sposobnost, a nepostojanje nijednog oblika jezične djelatnosti sprečava da se utvrdi činjenica da oštećenje jezične sposobnosti uopće postoji. Za razliku od Weigla i Bierwische (a navedeni su još neki pobornici tog mišljenja, koje se u biti svodi na neuvjerenost u neurološku osnovanost jezične sposobnosti, odnosno na tvrdnje da jezična sposobnost nema genetske osnove), Whitaker i još neki autori smatraju da lezije korteksa uzrokuju oštećenja jezične sposobnosti. Kao što smo rekli, tome se mišljenju priklanja i D. Vidanović. To nameće pitanje može li se jezična sposobnost u neurolingvistici ispitivati. Na temelju rezultata vlastitih istraživanja senzoričke afazije i rezultata drugih autora D. Vidanović zaključuje da je odgovor potvrđan i citira H.W. Buckingham *et al.*, koji kažu: "... ukoliko oštećenje mozga selektivno zahvati komponentu X a ne komponentu Y, onda postoji neurolingvističko opravdanje za njihovo razdvajanje" (str. 97). U svojim je istraživanjima autor testi-

rao proširenu standardnu teoriju (EST) N. Chomskog s pomoću generativne semantike kao pobijajuće teorije. Suparništvo tih dviju teorija on vidi u njihovu pristupu dubinskoj strukturi: u EST-i ona se smatra neovisnom razinom lingvističke deskripcije, a generativna semantika ne priznaje postojanje neovisne strukture i ističe neizbježnost semantičkog elementa u generiranju sintaktičkih površinskih struktura. Pritom ističe da je "... veća koncentracija semantičkih informacija u GS [generativnoj semantici] glavni razlog postojanja većeg broja potencijalnih pobijača" (str. 99).

Drugi dio knjige, pod naslovom *Od lingvističke teorije ka čovekovom umu*, posvećen je filozofiji jezika i nekim problemima koji se na tom području javljaju. U prvom dijelu raspravljena lingvistička metodologija promatra se na drugoj razini, ili bolje rečeno u širem okruženju čovjekovih kognitivnih sposobnosti, s posebnim naglaskom na jezičnoj sposobnosti. Dan je kritički osvrt na stajališta J. Katza, N. Chomskog i J. Fodora. Svoj trojici zajedničko je uvjerenje da se lingvistička teorija (i u sklopu nje definiranje i analiza jezične sposobnosti) treba razvijati prema što boljem slaganju s neurofiziološkim korelatima. Vidanović ih naziva kompetencisti (jer je jezična sposobnost središnji predmet u njihovu proučavanju jezika), ali svakog od njih i pobliže karakterizira. Tako je Katz zastupnik aksiomatskog kompetencizma, Chomsky materijalističkog, a Fodor funkcionalističkog.

Aksiomatski (platonski, anti-mentalistički) kompetencizam Katza karakteriziran je njegovim stajalištem da lingvisti proučavaju apstraktne predmete i da se semantičko (=logičko) zaključivanje mora odvojiti od pragmatikog. Drugim riječima, on postulira razinu lingvističke reprezentacije na kojoj je predstavljeno doslovno značenje rečenica, neovisno o pragmat-

skim elementima, odnosno znanju o svijetu. Chomsky se smatra zastupnikom materijalističkog kompetencizma zbog svog uvjerenja da mentalne strukture imaju fizičku realizaciju. Fodor, kao predstavnik funkcionalističkog kompetencizma, smatra da korelacija postoji između *funkcioniranja* psiholoških i fizioloških stanja, a ne između samih stanja. Fizičke realizacije jezičnih mehanizama za prenošenje urođenih ideja (s postojanjem urođenih ideja slažu se sva trojica) nisu važne same po sebi, jer one mogu biti višestruko neurološki predstavljene.

Definiravši sažeto psiholingvistiku kao disciplinu koja se bavi empirijskim proučavanjem jezične sposobnosti (biološki uvjetovane) a pragmatiku kao disciplinu koja proučava komunikativnu sposobnost (socijalno uvjetovanu), autor predlaže kovanicu *psihopragmatika*. Njome želi pokazati da se te dvije sposobnosti mogu promatrati zajedno (pritom ističe važnost razlikovanja znanja o svijetu od gramatičkog znanja i, općenito, prihvaćanja modularne organizacije jezika, prema kojoj je i jezična sposobnost jedan od modula opće kognitivne sposobnosti, a ne potpada pod nju neposredno). On zaključuje: "Mislim da je odlika performativnosti ... doskora promatrana kao isključivi domen pragmatike, podložna opisu koji je odslikavanje *lingvističkoga uma*, a ne socijalno uslovljenih parametara. Stoga i pretpostavljam da postoji nešto što sam nazvao psihopragmatikom, a što ne mora biti u disjunkciji sa psiholingvistikom" (str. 127).

Glede razlika u usvajanju jezika između K.R. Poppera (empirizam) i N. Chomskog (racionalizam) autor smatra da je stajalište o njihovoj nepomirljivosti, koje su prihvatili mnogi autori (posebice se osvrće na rasprave G. Sampsona), pogrešno. Analizirajući razmišljanja Poppera i

Chomskog, on zaključuje da se njihova stajališta o urođenosti znanja ne razlikuju bitno i uspoređuje Chomskyjevu metaforu o jeziku kao mentalnom organu s Popperovom karakterizacijom ljudskog duha kao visoko razvijenog tjelesnog organa (a jezičnu sposobnost Popper smatra fiziološkom osnovom ljudskog duha). Razlike između Popperove koncepcije kreativnosti ljudskog uma i Chomskyjeve koncepcije ograničenog uma nisu nepremostive prihvatimo li, kako predlaže Vidanović, da kreativno u jeziku postoji, ali je ograničeno pravilima.

Još jedno pitanje koje se nameće u sklopu filozofije jezika jest problem (ne)svjesnosti percepcije. Općenito, u vezi s tim postoje suprotna stajališta. Prema nekim autorima nema percepcije bez svijesti/znanja o njoj. Nasuprot tome, ima primjera iz neurološke prakse gdje je očito da je neka vrsta percepcije moguća i bez subjektive svijesti/znanja o tome. Čini mi se da se ovdje radi o potrebi da se preciznije definira pojam percepcije, a ne o potrebi da se argumentira jedno ili drugo od tih suprotstavljenih stajališta. Vjerojatno svjestan toga da bi opširnija rasprava o tom problemu zahtijevala mnogo više od jednog poglavlja i prešla okvire teme ove knjige autor je, kako i sam navodi, "samo ukazao" na ovaj problem u domeni odnosa jezika i percepcije.

Nasuprot stajalištu da su iskazi u prvom licu odraz subjektivnog svijeta (a ne propozicije o vanjskom svijetu) pa su prema tome nepogrešivi, Đ. Vidanović smatra, a to potkrepljuje argumentima temeljenim na neuropsihološkim istraživanjima, da sudovi o točnosti/netočnosti ili dvosmislenosti neke rečenice (ili nekog drugog lingvističkog entiteta) ili općenito, intuicije o jeziku, pripadaju skupu izraza o vanjskom svijetu. To ih čini pogrešivima i "dopunjivim odgovarajućom evidencijom" (str. 189). Time se on izjašnjava

protiv povlaštenog položaja tih sudova/iskaza i za sada dopušta samo povlašteni pristup u slabom smislu: "Naime, kada kažem da postoji povlašćeni položaj/pristup u slabom smislu, tada imam u vidu mogućnost da se iskazi o jeziku, odnosno sudovi o tačnosti, netačnosti ili dvosmislenosti lingvističkih entiteta mogu shvatiti kao heuristički privilegovani. Potrebno je pripremiti situaciju u kojoj bi taj privilegovani, povlašćeni status bio trivijalan i prema tome nepostojeći. Za sada, na ovom stepenu nauke i uvida u mentalne procese, nismo u situaciji da o tome razmišljamo" (Đ.V: 144).

Probleme odnosa između semantike i čovjekova uma Vidanović predstavlja kroz gledišta H. Putnama i J. Fodora, pridonoseći tako pokušaju da se oni riješe. Nasuprot Putnamu, koji smatra da je referentno značenje socijalo određeno, tj. da se kod pripadnika određene zajednice upotreba naziva za neki pojam fiksira s pomoću stereotipa (skup perceptualnih svojstava), Fodorovo je mišljenje da su u osnovi uspostavljanja značenjskog odnosa uloge pojedinih struktura u sintaksičkoj shemi. U skladu sa svojom biologističkom orijentacijom Đ. Vidanović pretpostavlja da bi u suvisloj teoriji ljudskog uma trebala biti sadržana "... eventualna identifikacija teoretskih konstrukata kognitivnih teorija neuroloških supstrata" (str. 158). Metodološki, to znači da bi temeljna lingvistička istraživanja trebala dati prioritet ispitivanjima uma nad ispitivanjima akcije.

Na posljednje pitanje, je li jezik prirodna vrsta, autor odgovara potvrdno, misleći pritom na jedan opći jezik (univerzalna gramatika), koji je u biti svih jezika, a ne na pojedine jezike. Na kraju zaključuje da "... upravo raskorak između dubinskog (kontekstualno transcendentnog) i pojavnog (kontekstualno zavisnog) opravdava u potpu-

nosti prihvatanje biološko-fizičke metafore u ovoj studiji" (str. 190).

Osim što pruža iscrpan pregled i kritičku analizu stanja i kretanja u lingvističkoj teoriji od kraja šezdesetih do prve polovice osamdesetih godina, s više od 270 literaturnih navoda, vrijednost je knjige i u glosaru koji sadrži 57

izraza (uglavnom iz lingvistike, psihologije, filozofije, neurologije) za koje je autor smatrao da će pomoći u razumijevanju teksta. On doista pridonosi lakoći čitanja i čitatelju omogućava da usporedi predložena rješenja prijevođa mnogih tehničkih izraza s izvornim (u pravilu engleskim) riječima.